

Ірина ЧИРАК

кандидат економічних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет,
Тернопіль, Україна, chyrak.iryana@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-1593-7042

НАУКОВИЙ ВНЕСОК КЕЙНСА У РОЗВИТОК ТЕОРІЇ ДЕРЖАВНОГО, ФІНАНСОВОГО ТА ГРОШОВО-КРЕДИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Вступ. В сучасних умовах, які характеризуються наростаючою нестабільністю ринкової економіки, все більше уваги науковці приділяють аналізу як вже існуючих, так і розробці нових підходів до регулювання економічних процесів. Особливо ретельна увага сучасних дослідників сконцентрована на теорії Дж. М. Кейнса, а у програмах урядів багатьох країн світу широко використовуються кейнсіанські рекомендації щодо стимулювання сукупного попиту за допомогою інструментів фінансового та грошово-кредитного регулювання.

Мета – узагальнити науковий внесок Дж. М. Кейнса у розвиток теорії державного, фінансового і грошово-кредитного регулювання та зосередити увагу на особливостях впливу окремих чинників на величину ефективного сукупного попиту.

Результати. Проаналізовано державну і політичну діяльність та науковий внесок Джона Мейнарда Кейнса у розвиток світової економічної думки. Узагальнено теоретичні підходи вченого до обґрунтування необхідності макроекономічного регулювання в умовах посилення економічної і фінансової нестабільності та подолання кризових явищ в економіці. З'ясовано, що вирішення важливих проблем ринкової економіки можливе на основі формування ефективного попиту на ресурси, регулювання якого можливе за рахунок інструментів фінансової і грошово-кредитної політики. Встановлено, що основні положення кейнсіанської теорії залишаються в арсеналі економічної науки, а її рекомендації щодо стимулювання ефективного сукупного попиту широко використовують уряди багатьох країн світу.

Висновки. Показано, що основні положення кейнсіанської теорії і в наш час залишаються в арсеналі економічної науки і багато в чому визначають її теперішню спрямованість, хоча і відбулася їх певна еволюція у розробках сучасних кейнсіанців, які враховують сьгоднішні економічні реалії.

Ключові слова: кейнсіанська теорія, ефективний попит, концепція мультиплікатора, процент, ціна, інфляція, грошово-кредитна політика, фінансова політика.

Форм.: 3, бібл.: 17.

Iryna CHYRAK

*Ph. D. (Economics), Assoc. Prof., West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine,
chyra.iryana@gmail.com*

ORCID ID: 0000-0003-1593-7042

THE SCIENTIFIC CONTRIBUTION OF KEYNES IN THE DEVELOPMENT OF THE THEORY OF PUBLIC, FINANCIAL AND MONETARY REGULATION

Introduction. *Nowadays in conditions of growing instability of the market economy more and more attention of scientists is paid to the analysis of both existing approaches to the regulation of economic processes and the development of new ones. A particular attention is paid to the theory of John Maynard Keynes, and in the programs of governments all around the world Keynesian recommendations are widely used to stimulate aggregate demand in a crisis in the economy through financial and monetary regulation.*

The purpose of the article is to summarize the scientific contribution of John Maynard Keynes in the development of the theory of public, financial and monetary regulation and focus on the peculiarities of the impact of individual factors on the value of effective aggregate demand.

Results. *Both the government and political activity and scientific contribution of John Maynard Keynes to the development of world economic thought were analyzed. The theoretical approaches of the scientist to substantiation of necessity of macroeconomic regulation in the conditions of strengthening of economic and financial instability and overcoming of the crisis phenomena in economy were generalized. It was found that, according to the scientist, the solution of important problems of the market economy is possible on the basis of the formation of effective demand for resources, which can be regulated through financial and monetary policy instruments. It was established that the main provisions of Keynesian theory remain in the arsenal of economics, and its recommendations for stimulating effective aggregate demand are widely used by governments around the whole world.*

Conclusions. *It is shown that the main provisions of the Keynesian theory remain in the arsenal of economic science and largely determine its current orientation, although they have undergone a certain evolution in the development of modern Keynesians, who take into account today's economic realities.*

Keywords: *Keynesian theory, effective demand, multiplier concept, interest rate, price, inflation, monetary policy, financial policy.*

JEL Classification: B20, B31, E12, E29, E40, E41, E42, E52, E62.

Постановка проблеми. Особлива увага сучасних дослідників і практиків приділяється науковому доробку видатного англійського економіста Дж. М. Кейнса. В програмах урядів багатьох країн світу широко використовують кейнсіанські рекомендації щодо стимулювання сукупного попиту для подолання кризових явищ в економіці. Значну роль у реалізації цих програм від-

водиться інструментам фінансової та грошово-кредитної політики. Все це вказує на необхідність подальших досліджень кейнсіанського вчення з метою вироблення рекомендацій для підтримання економічної динаміки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічна теорія Дж. М. Кейнса та його послідовників є об'єктом дослідження

зарубіжних і українських вчених, аналітиків та експертів міжнародних фінансових інститутів, урядів багатьох країн світу. Серед великої кількості досліджень західних економістів доцільно виокремити роботи Р. Дайменда [1], А. Коркука [2], Й. Ванга [3], Дж. Вейсіка [4], Р. Сміта, Г. Зоєги [5]. Деякі аспекти кейнсіанської теорії регулювання економіки досліджують також українські вчені, зокрема: Т. Білоус [6], Л. Васютинська [7], М. Руденко [8] та інші.

Метою статті є узагальнення наукового внеску Дж. М. Кейнса у розвиток теорії державного, фінансового та грошово-кредитного регулювання і зосередження уваги на особливостях впливу окремих чинників на величину ефективного сукупного попиту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретичні дослідження Дж. М. Кейнса були тісно пов'язані з його державною службою і політичною діяльністю. Так, після закінчення Кембриджського університету він два роки працював у департаменті міністерства фінансів у справах Індії. На основі отриманої інформації опублікував першу велику економічну працю "Індійська грошова система і фінанси" (1913 р.) [9].

Під час Першої світової війни Дж. М. Кейнс виконував обов'язки економічного радника у міністерстві фінансів, брав участь у Паризькій мирній конференції, під час якої підписали Версальський мирний договір. Кейнс піддав критиці цей документ, вбачаючи в ньому загрозу післявоєнного розвитку Європи, і на знак протесту склав повноваження радника англійської делегації. Свої міркування виклав у статтях "Економічні наслідки Версальського миру" і "Перегляд мирного договору" (1919 р.), які зробили його доволі відомим [10].

У 20-х роках ХХ ст. науковий інтерес Кейнса зосереджується на проблемах грошового обігу та ідеї заміни золотого стан-

дарту регульованою валютою ("Трактат про грошову реформу", 1923 р.) [12]. Після повернення Англії у 1925 р. до золотого стандарту Кейнс виступив з різкою критикою цього заходу у праці "Кінець *laissez-faire*" (1926 р.) [13].

Із початком світової економічної кризи у листопаді 1929 р. Кейнс стає членом англійського урядового комітету з фінансів і промисловості. У 1930 р. виходить у світ його праця у двох томах "Трактат про гроші" [14], в якій узагальнено погляди на функціонування грошової системи капіталізму. Того ж року він був призначений на посаду голови економічної ради при уряді з проблем безробіття. Його теоретичні розробки і нова доктрина економічної політики привернули увагу не тільки представників академічних кіл, а й урядів капіталістичних країн [2].

З початком Другої світової війни Дж. М. Кейнс став радником міністра фінансів, а також одним із директорів Англійського банку. У 1941 р. Кейнс працював у комісії з ленд-лізу. Значну увагу приділяв низці кардинальних практичних проблем, зокрема військових фінансів, соціального забезпечення та зайнятості. Особливо важливою в цей період була його роль у розробці післявоєнних основ міжнародних валютних відносин, які були зафіксовані у Бреттон-Вудській конференції (1944 р.) і сприяли створенню Міжнародного валютного фонду і Міжнародного банку реконструкції і розвитку [15].

Економічна криза 1929–1933 рр. продемонструвала, що в умовах монополістичного капіталізму ринковий механізм неспроможний самостійно, без державного втручання, забезпечити систему стійкої довготривалої рівноваги економіки. Пануюча на той час неокласична економічна теорія, що обґрунтовувала автоматичний характер дії механізму ринкової економіки, була нездатна вирішити економічні пробле-

ми реального життя. Виникла гостра необхідність нового підходу до пояснення суті економічних процесів в умовах депресивної та кризової економіки, розробки нової концепції економічної політики держави. Це завдання виконала економічна теорія видатного англійського вченого, політичного і громадського діяча Дж. М. Кейнса.

Відома праця Дж. М. Кейнса “Загальна теорія зайнятості, процента і грошей” [16] була опублікована в 1936 р. Проте основні її ідеї визріли набагато раніше (на межі 20-30-х рр.) під впливом нових тенденцій, пов’язаних із великими труднощами, які переживав британський імперіалізм після Першої світової війни. Посилення економічних і соціальних протиріч, загострення національно-визвольної боротьби в колоніях змушували монополістичну буржуазію все більше покладатися на державу. На заміну ідеї фритредерства та невтручання держави в економіку, з’являються вимоги активної держави, яка має забезпечити необхідні вимоги для належного функціонування економіки.

Поява праці Кейнса ознаменувала завершення періоду неокласичної теорії у Великобританії, яку особливо детально розробив А. Маршалл. Під впливом протиріч реальної дійсності з’явилися нові проблеми, які не знаходили вирішень на основі рекомендацій неокласичної школи. Це свідчило про обмежений характер неокласичного способу мислення. А криза 1929–1933 рр. стала тим каталізатором, який показав глибоку невідповідність ортодоксальних неокласичних уявлень про функціонування капіталістичного механізму реальній дійсності. Саме вона породила справжню кризу всієї неокласичної школи і створила умови для появи нової системи поглядів, яка більше відповідає ідеологічним і практичним завданням в умовах наростання державно-монополістичних тенденцій.

У докейнсіанський період в політекономії панував мікроекономічний підхід до аналізу економічних процесів. У центрі аналізу перебувала окрема фірма і, відповідно, проблеми мінімізації її витрат і максимізації прибутку як джерела нагромадження капіталу. Ефективне функціонування фірми ототожнювалося з ефективним функціонуванням економіки в цілому, з раціональним розподілом і використанням усіх її виробничих ресурсів, в тому числі робочої сили за умов вільної конкуренції. Такому мікроекономічному методу Кейнс протиставив макроекономічний метод – вивчення залежностей і пропорцій між сукупними макроекономічними величинами: національним доходом, заощадженнями, інвестиціями, споживанням тощо. Макроекономічний метод передбачає, що умови для процвітання окремої фірми не тотожні умовам процвітання економіки в цілому. Між ними можуть виникати протиріччя, подолання яких можливе за рахунок відновлення загальнонаціональних економічних протиріч і, насамперед, відповідності між попитом і пропозицією.

Дж. Кейнс дійшов висновку, що вирішення усіх важливих проблем ринкової економіки потрібно шукати не на боці пропозиції ресурсів (їх обмеженості, цінності, найбільш ефективного поєднання тощо), а на боці попиту, який забезпечує реалізацію цих ресурсів. Вчений піддав сумніву закон Сея, відповідно до якого пропозиція автоматично породжує попит, і на перший план поставив проблему формування ефективного попиту та його компонентів – споживчого й інвестиційного попиту, а також факторів, що визначають їх динаміку. Як зауважив А. Хансен, Дж. Кейнс заперечив уявлення неокласиків про те, що основою зростання капіталістичної економіки є багатство, й акцентував увагу на тому, що “бережливість не може існувати без підприємливості, що, як тільки

бережливість випереджує підприємливість, вона заважає пошукванню останньої і створює замкнуте коло внаслідок шкідливо-го впливу на прибуток” [17].

Вихідним пунктом теорії Дж. Кейнса є положення про те, що ринкова економічна система в умовах монополістичного капіталізму є нерівноважною. Динаміка виробництва національного доходу та рівень зайнятості меншою мірою залежать від чинників сукупної пропозиції (обсяг капіталу, праці, їх ефективність) і більшою мірою від чинників сукупного попиту, які забезпечують реалізацію продукту і визначають міру залучення економічних ресурсів у суспільне виробництво та рівень доходів в економіці.

Вихідною позицією в аналізі Кейнса є проблема зайнятості, оскільки безробіття в той період набуло катастрофічного характеру. “Саме у визначенні обсягу зайнятості, а не в розподілі праці тих, хто вже працює, існуюча система виявилася непридатною” [16].

В неокласичній теорії зайнятість залежить від двох факторів: граничної продуктивності праці (визначає попит на працю) і “граничної важкості праці”, яка оцінюється реальною заробітною платою (обумовлює пропозицію праці). Перетин двох графіків, що визначають динаміку цих величин, і визначає рівень зайнятості. Чим нижча реальна заробітна плата, на яку погоджуються робітники, тим вищим є рівень зайнятості, і навпаки. На основі цього припущення неокласики робили висновок, що рівень зайнятості залежить від працівників. Погоджуючись на зниження реальної заробітної плати, вони сприяють зменшенню рівня безробіття.

Дж. Кейнс критично поставився до такого висновку й обґрунтував положення, що величина і зміни зайнятості не залежать від поведінки робітників: “...готовність робітників погодитися на нижчу заробітну плату не є ліками від безробіття” [16]. Рівень зайня-

тості, на думку вченого, залежить від динаміки ефективного попиту, який формується із очікуваних витрат на споживання і передбачуваних капіталовкладень. Саме ефективний попит, а не пропозиція ресурсів і зміна їх відносних цін, обумовлюють рівень зайнятості і національного доходу. Спроба визначити закономірності руху ефективного попиту і приросту національного доходу становлять центральну ідею кейнсіанства.

Ефективний попит – це потенційно можливий і стимульований державою сукупний попит, який, як вважав Кейнс, складається з двох компонентів – очікуваного рівня споживання і капіталовкладень. І лише за умови певного співвідношення цих компонентів і досягнення необхідного рівня може існувати повна зайнятість. Проаналізувавши велику кількість об’єктивних і суб’єктивних факторів, які впливають на особисте споживання, Кейнс доходить висновку, що лише зміни реального доходу суттєво впливають на обсяги споживання.

Приріст особистого споживання, на його думку, є стійкою функцією приросту доходу. Оскільки лише його частина витрачається на споживання, то гранична схильність до споживання (відношення приросту споживання до приросту доходу – $\Delta C / \Delta Y$) є величиною стійкою і дорівнює менше одиниці. Звідси випливає, що в міру зростання доходу приріст споживання уповільнюється. Таку динаміку вчений пояснює дією “основного психологічного закону” – схильність людини до споживання зменшується у міру збільшення доходу, а схильність до заощадження – зростає. “Із зростанням доходу, – наголошував Дж. Кейнс, – рівень споживання хоча і підвищується, але не тією самою мірою. Саме у цьому психологічному законі потрібно шукати ключ до розв’язання наших практичних проблем” [16].

До об’єктивних факторів, які впливають на схильність до споживання, Кейнс відніс

величину доходу, зміни в різниці між доходом і чистим доходом, зміни у нормі дисконту (пропорції обміну теперішніх благ і майбутніх), зміни у податковій політиці, зміни передбачуваного співвідношення між поточним і майбутнім рівнями доходу. До стимулів до споживання Кейнс відносить прагнення користуватися усіма благами життя, недалекоглядність, щедрість, неощадливість, марнотратство. Вказано і на суб'єктивні фактори, які спонукають людей утримуватися від споживання (схильність до заощаджень), а саме – обережність, передбачливість, ощадливість, підприємливість тощо; а щодо держави, фірми й організації, то до таких факторів вчений відніс самофінансування, прагнення до ліквідності, фінансову розсудливість, накопичення фінансових резервів. Тому для підтримування постійного прагнення зростання національного доходу мають зростати капіталовкладення, які поглинають зростаючий обсяг заощаджень.

Багато уваги у вченні Дж. М. Кейнса приділено встановленню взаємозв'язку між капітальними вкладеннями, споживанням і національним доходом. Це дослідження вчений здійснив за допомогою концепції мультиплікатора: між приростом інвестицій і приростом національного доходу існує певне стійке співвідношення, яке базується на тому, що кожні з витрат на інвестиції перетворюються на первинні доходи, а пізніше частина з них при витрачанні перетворюється на вторинні доходи тощо. Одночасно зростають зайнятність і обсяги виробництва. Загальний ефект від такого мультиплікаційного ефекту, як і величина мультиплікатора, залежить від пропорцій розподілу доходу на споживання і заощадження. Чим більша частина доходу споживається, тим тривалішим буде мультиплікаційний процес.

У трактуванні Джона Мейнарда Кейнса принцип мультиплікації набув вигляду

мультиплікатора інвестицій, що відображає взаємозв'язок між приростами інвестицій і національного доходу:

$$\Delta Y = k * \Delta I, \quad (1)$$

де k – мультиплікатор інвестицій;

ΔY – приріст національного доходу;

ΔI – приріст інвестицій.

Звідси:

$$k = \Delta Y / \Delta I \quad (2)$$

Величина мультиплікатора інвестицій безпосередньо залежить від рівня граничної схильності до споживання:

$$k = 1 / I - C \quad (3)$$

Звідси очевидно, що чим більшою буде гранична схильність до споживання, тим більшим буде числове значення коефіцієнта мультиплікатора інвестицій. Механізм ефекту мультиплікації пояснюється існуючим взаємозв'язком між галузями і сферами діяльності. Розширення зайнятості, пов'язане з додатковими інвестиціями, стимулює галузі, що виробляють споживчі блага, а це збільшує сукупну зайнятність, її приріст переважає приріст первісної зайнятості, пов'язаної з додатковими інвестиціями.

Концепція мультиплікатора інвестицій ґрунтується на тому, що кожна одиниця застосованих чистих інвестицій сприяє більшому приросту національного доходу, і навпаки, зменшення інвестицій призводить до більш масштабного зниження рівня національного доходу. Такий самий вплив здійснюють інвестиції і на зайнятність населення. Суть мультиплікаційного ефекту полягає в тому, що приріст національного доходу, зайнятості та споживання відбувається у більшій пропорції, ніж приріст первинних інвестицій, які через мультиплікатор продукують вторинні, третинні та наступні інвестиції зі спадним ефектом. Мультиплікаційний цикл триває до припинення мультиплікаційного ефекту від чергових інвестицій, що відбувається за ситуації повної зайнятості, коли не збільшується сукупний попит.

Теорія мультиплікатора пов'язала приріст національного доходу із приростом особистого споживання, що породжується витратами – інвестиціями або державними витратами. Ця мультиплікаційна модель, яка доповнена зворотнім зв'язком між приростом доходів і наступним збільшенням інвестицій, стала складовою частиною багатьох кейнсіанських моделей циклу.

У Дж. Кейнса також є інвестиційна концепція, згідно з якою інвестиції пов'язуються не з динамікою національного доходу і ефективністю попиту, а з динамікою так званої “граничної ефективності інвестицій”, яка характеризує очікуваний прибуток капіталовкладень з боку підприємців. Гранична ефективність капіталу, як очікувана гранична дохідність капіталовкладень, є об'єктивним фактором і відображає сподівання та очікування підприємців на отримання майбутнього доходу від використання капіталу. Величина інвестицій залежить від співвідношення двох факторів: граничної ефективності інвестицій, або майбутньої очікуваної вигоди від теперішніх капіталовкладень, і від норми проценту. Тому підприємець завжди порівнює граничну ефективність капіталу з вартістю позики та вартістю інвестицій. Таким чином, величина граничної ефективності капіталу залежить від норми доходу, що має дорівнювати “тій обліковій ставці, яка зрівняла б теперішню вартість низки річних доходів, очікуваних від використання капітального майна протягом строку його служби, з ціною його пропозиції. Найбільшу з цих граничних ефективностей можна тоді розглядати як граничну ефективність капіталу в цілому” [16]. Таким чином, інвестиційні процеси значною мірою залежать від норми позичкового процента, що є тією межею, нижче якої гранична ефективність капіталовкладень не може опускатися. Щоб стимулювати інвестиції, які забезпечать

повну зайнятість, слід знижувати норму позичкового процента [16].

В результаті проведеного дослідження Дж. Кейнс доходить висновку, що рівень зайнятості робітників і службовців визначають масштаби сукупного попиту, обсяг споживчих витрат та інвестицій [16]. І лише активна державна політика зі стимулювання ефективного сукупного попиту може забезпечити повну зайнятість.

Своєрідним є погляд вченого і на норму позичкового процента та фактори, що впливають на його динаміку. На відміну від неокласиків, які вважали, що норма процента встановлюється у результаті взаємодії вирівнювання заощаджень та інвестицій, Дж. Кейнс був схильний до думки, що процент є суто грошовим феноменом, який відображає гру ринкових сил на грошовому ринку. Так, підвищення грошового попиту, порівняно з пропозицією грошей, є головною причиною підвищення процентної ставки.

Закономірно постає питання: чим тоді визначається попит на гроші, або схильність до ліквідності за Кейнсом? Він вказує на три види мотивів:

- транзакційні мотиви, коли гроші використовують для здійснення угод з купівлі-продажу;
- пересторогою, пов'язаною з обережністю і прагненням убезпечити себе від непередбачуваності майбутньої ситуації;
- спекулятивні мотиви, тобто можливість отримати вигоди від операцій на фондовому і грошовому ринках.

Що ж до сутності процентної ставки, то, на думку вченого, це виключно грошовий феномен, який відображає гру ринкових сил на грошовому ринку. Процент – це автономний фактор, а його рівень визначається, насамперед, взаємодією попиту і пропозиції на грошові залишки (тобто, не на всі заощадження, а лише на їх грошо-

ву частину). Збільшення грошового попиту спричиняє небажане підвищення або жорсткість норми процента.

Згідно з Дж. Кейнсом, норма процента є своєрідною платою за необхідність “розлучатися” з грошима, з ліквідністю. Чим більша схильність до ліквідності, яка посилюється непевністю і невизначеністю на ринку грошового капіталу, тим більший попит на готівкові гроші, тим більший процент. За умови невизначеності на грошовому ринку та зменшення кількості грошей в обігу, схильність до ліквідності збільшується (небажання “розлучатися” з грошима) і, як наслідок, норма процента зростає. За умови стабілізації на грошовому ринку схильність до ліквідності зменшується, що призводить до зниження норми процента. Можливою є ситуація так званої “пастки ліквідності”, коли подальше збільшення кількості грошей в обігу вже не супроводжується зниженням норми процента, що не дає змоги досягти повної зайнятості. За умов недостатнього обсягу приватних інвестицій держава має компенсувати їх нестачу своїми витратами і державними інвестиціями. Тоді сукупний попит, окрім споживання та приватних інвестицій, охоплюватиме і державні витрати.

Багато уваги Дж. Кейнс приділив проблемам ціни та інфляції. Про ставлення вченого до інфляції можна судити з його думки: “Поки є повна зайнятість факторів виробництва, ступінь їх використання буде змінюватися у тій самій пропорції, що й кількість грошей; якщо ж існує їх повна зайнятість, то ціни будуть змінюватися в тій самій пропорції, що й кількість грошей” [16]. Проте, як зазначав науковець, ця думка справедлива лише частково, за деяких край спрощених припущень. Якщо їх усунути, то все буде виглядати зовсім по-іншому. Так, за неповної зайнятості ефективний попит не буде в своїх змінах повторювати пропорції зміни грошової маси. На динаміку по-

питу великий вплив має процентна ставка, яка змінює обсяги інвестицій, і мультиплікатор інвестицій, що змінює обсяги споживання. Одночасно, при зростанні кількості ресурсів знижуватиметься їх ефективність, а сукупні витрати зростатимуть. Варто звернути увагу і на різну еластичність попиту на товари в його реакції на зміну цін, а також на те, що номінальна заробітна плата може зростати ще до досягнення повної зайнятості і для різних категорій працівників вона змінюватиметься у різних пропорціях. “Таким чином, замість постійних цін за наявності невикористаних ресурсів і цін, що зростають пропорційно до кількості грошей в умовах повного використання ресурсів, – пише Дж. Кейнс, – ми на практиці маємо ціни, що постійно зростають у міру збільшення зайнятості” [16]. Тому теорію цін, тобто аналіз співвідношення між змінами кількості грошей і змінами рівня цін, треба розглядати під дією всіх перелічених факторів.

В ускладненій моделі Дж. Кейнса зроблено висновок, що будь-яке збільшення грошової пропозиції розподілятиметься між зростанням цін (інфляцією), збільшенням номінальної заробітної плати та зростанням інвестицій, виробництва і зайнятості. На цій основі він розрізняє стан абсолютної інфляції (яка розгортається при зростанні ефективного попиту за умов повної зайнятості) і напівінфляції (коли зростання цін відбувається у відповідь на збільшення сукупного попиту за умов неповної інфляції). Дж. Кейнс наголошував, що існує довготривала тенденція до підвищення цін: “Протягом дуже тривалих періодів зміна цін майже завжди йде у бік підвищення” [16]. Цю нестійкість цін у довготривалому аспекті він пов’язував з випереджаючою тенденцією зміни заробітної плати, порівняно з темпами зростання ефективності виробництва. Саме цим вчений заклав основи теорії ін-

фляції витрат, яка зумовлюється зростанням споживчих цін, пов'язаних, насамперед, зі зростанням номінальної заробітної плати ще до досягнення повної зайнятості. Стає зрозумілим намагання Дж. Кейнса вимірювати ефективний попит в одиницях заробітної плати, відокремлюючи її реальний ефект від номінального (грошового).

Дж. Кейнс приділив значну увагу дослідженню впливу скорочення заробітної плати на ефективний попит. На його думку, скорочення заробітної плати здатне збільшити ефективний попит лише у тому випадку і у тих масштабах, в яких воно зачіпає три параметри ефективного попиту: схильність до споживання, граничну ефективність капіталу або норму процента. В результаті дослідження реакції цих трьох параметрів на зниження заробітної плати він дійшов висновку, що зниження заробітної плати здатне підвищити ефективний попит тільки на основі зниження норми процента, якого можна досягти шляхом збільшення грошової пропозиції.

Дж. Кейнс виявив, що за умов неповної зайнятості інфляція сприяє зменшенню рівня безробіття, а тому її можна використовувати як інструмент для регулювання зайнятості [16]. Він відкрив також і альтернативність безробіття та інфляції: зростання інфляції спричиняє зниження безробіття та зростання зайнятості, а зростання безробіття і зниження зайнятості зумовлює зниження рівня інфляції.

Особливий погляд Дж. Кейнс мав і на суть та причини економічного циклу. Циклічний розвиток економіки він пояснював регулярними чергуваннями підвищувальної і понижувальної тенденції у розвитку економічної системи, а економічні кризи – раптовою різкою зміною підвищувальної тенденції понижувальною. Головною причиною економічного циклу є механізм коливання граничної ефективності капіталу,

а різке падіння останньої спричиняє виникнення економічної кризи. Вона починається під впливом спекулятивної паніки, яка породжується необґрунтованою оцінкою майбутньої дохідності капіталу, що призводить до підвищення схильності до ліквідності та зростання норми процента. Це відбувається під впливом зростаючого попиту на гроші як для виробничих потреб, так і з метою спекуляції. Зростання норми позичкового процента зумовлює падіння ринкової вартості цінних паперів на фондових ринках і зменшення обсягу інвестицій [16]. Подолання кризи Дж. Кейнс пов'язує з такими чинниками: зниження норми процента, збільшення граничної ефективності капіталу, відновлення довіри у діловому світі, активізація біржової діяльності, наявність типового інтервалу часу (2–5 років) залежно від терміну використання капітального майна та зменшення пропозиції наявних надлишкових ресурсів.

На думку Дж. Кейнса, джерело кризи полягає у недоспоживанні нації, у недостатньому сукупному попиті. Тому лікування “хворої на кризу” економіки передбачає комплекс різних заходів, спрямованих на збільшення схильності до споживання, на зростання інвестиційного попиту, що стимулюватимуть сукупний ефективний попит.

Заперечуючи твердження представників класичної та неокласичної школи про здатність ринкової економіки до “саморегулювання”, Дж. Кейнс дотримувався думки про необхідність регулювання сукупного попиту з боку держави. Це необхідно здійснювати шляхом “централізованого контролю для досягнення узгодженості між схильністю до споживання та спонуканням інвестувати “частково відповідною системою податків, частково фіксацією норми процента і, можливо, іншими способами” [16]. На переконання Дж. Кейнса, головне завдання держави полягає у впливі на рі-

вень зайнятості та національного доходу за допомогою стимулювання ефективного попиту через перетворення заощаджень на інвестиції. Таким чином, головним об'єктом регулювання має бути його найбільш важливий компонент – інвестиції. Свою позицію вчений пояснює тим, що функція споживання є стабільною, а тому держава має приділяти увагу стійкому приросту інвестицій, динаміка яких залежить від того, наскільки високим і надійним буде майбутній приріст прибутку. Стимулювати споживання доцільно лише після того, як буде досягнута стадія інвестиційного насичення.

Для регулювання ефективного попиту вчений пропонує використовувати два найважливіші інструменти: грошово-кредитну і фінансово-бюджетну політики.

Можливість грошово-кредитного регулювання витікає із його теорії процента. Вважаючи процент найважливішим параметром, від якого залежить гранична ефективність капіталу, Дж. Кейнс допускав, що за допомогою державного втручання на грошовому ринку можна регулювати норму процента у довгостроковій перспективі. Щоправда, за умов глибокої кризи грошово-кредитне регулювання є малоефективним. На думку Дж. Кейнса, головним у боротьбі з кризою є відновлення впевненості, а досягти її лише шляхом зниження норми процента неможливо. “В умовах нинішньої організації ринків і зважаючи на впливи, які на них панують, ринкова оцінка граничної ефективності капіталу може піддаватися таким колосальним коливанням, що їх неможливо достатньою мірою компенсувати відповідними змінами норми процента... На цій основі я роблю висновок, що регулювання об'єктів поточних інвестицій залишати у приватних руках небезпечно” [16].

Фінансово-бюджетну політику, яка має збільшити сукупний попит за рахунок бюджетних видатків держави, Дж. Кейнс вва-

жав головним інструментом регулювання. Це можливо досягти за рахунок: а) активного фінансування і кредитування підприємців за допомогою коштів державного бюджету (“процес соціалізації інвестицій”); б) організації системи державної закупівлі товарів та послуг, громадських робіт (будівництво доріг, об'єктів соціальної сфери тощо); в) перерозподілу частини національного доходу на користь осіб з низькими доходами як найбільш схильних до споживання; г) впровадження прогресивної системи оподаткування.

Найважливішими об'єктами регулювання економіки, на думку Дж. Кейнса, є обсяги ресурсів, необхідних для збільшення інвестицій, так і основні норми винагороди власників цих ресурсів. Він зауважував, що “держава спроможна зважити граничну ефективність капітальних благ, з точки зору далеких перспектив, і на основі загальної соціальної вигоди буде брати на себе все більше відповідальності за пряму організацію інвестицій” [16].

Висновки. Теорія Дж. М. Кейнса озбріла економічну науку новим теоретичним інструментом аналізу проблем ринкового відтворення і стала методологічною основою нового напрямку економічної теорії, що отримала назву кейнсіанства. Вчений наголосив на важливості розвитку економічної теорії як набору рекомендацій і методу господарської практики, специфіки техніки мислення з метою з'ясування умов вільної гри економічних сил, необхідності їх приборкання та спрямування в потрібних напрямках і керівництва для реалізації потенційних, найбільш оптимальних можливостей виробництва.

Основні положення кейнсіанської теорії залишаються в арсеналі економічної науки і багато в чому визначають її теперішню спрямованість, хоча і відбулася їх певна еволюція у розробках сучасних кейнсіан-

ців, які враховують сьгоднішні економічні реалії. В програмах урядів багатьох країн світу широко використовують кейнсіанські рекомендації щодо стимулювання ефективного сукупного попиту, особливо з настанням кризових явищ в економіці, за допомогою збільшення грошової маси та державних витрат, в тому числі й дефіцитів державного бюджету. Особливо яскраво це виявилось в процесі подолання наслідків пандемії коронавірусу.

В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на можливості використання кейнсіанських рекомендацій в умовах впливу таких позаекономічних чинників, як світові пандемії і війни.

Список використаних джерел

1. Dimand R. *Maynard Keynes: an economist's biography*. *American Journal of Economics and Sociology*. 1996. URL : https://www.academia.edu/32458337/Maynard_Keynes_An_Economists_Biography.
2. Korkut A. Erturk. *Why Keynes' a treatise on money' might have greater relevance today his general theory?* *METU Development Studies*. 2008. No 35(1). P. 29.
3. Wang Y. et al. *Keynesian Multiplier versus velocity of money*. *Physics Procedia*. 2010. No 3. P. 1707–1712.
4. Wasik J. *Keynes's way to wealth: timeless investment lessons from the great economist*. New York : McGraw-Hill, 2013. P. 240.
5. Smith R., Zoega G. *Keynes, investment, unemployment and expectations*. *International Review of Applied Economics*. 2009. No 23(4). P. 427–444.
6. Білоус Т. *Джон Мейнард Кейнс – економіст і філософ. Філософська думка*. 2018. № 2. С. 71–88.
7. Васютинська Л. *Кейнсіанська модель регулювання економіки: уроки для України. Держава та регіони*. 2020. № 3 (114). С. 32–35.
8. Руденко М., Жижко Н. *Джон Мейнард Кейнс та його "Загальна теорія зайнятості, відсотка та грошей"*. *Вісник КДПУ імені Михайла Остроградського*. 2008. Вип. 1 (48). С. 163–166.
9. Keynes J. M. *Indian currency and finance*. London, 1913. P. 133. URL : <http://pombo.free.fr/keynes1913.pdf>
10. Keynes J. M. *The economic consequences of the peace*. 1919. P. 143. URL : <https://socialsciences.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/keynes/pdf%26filename%3Dpeace3.pdf>.
11. Moggridge D.E. *Maynard Keynes: An economist's biography*. London and New York : Routledge, 1992. P. 941.
12. Keynes J. M. *A tract on monetary reform*. London, 1923. P. 219. URL : <https://delong.typepad.com/keynes-1923-a-tract-on-monetary-reform.pdf>.
13. Keynes J. M. *The end of Laissez-Faire*. 1936. P. 22. URL : <https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/ECON246/John%20Maynard%20Keynes%20Laissez%20faire%201926.pdf>.
14. Keynes J. M. *A treatise on money*. Cambridge University Press. 1930. P. 360. URL : <http://tankona.free.fr/keynescw5.pdf>.
15. Chambers D., Kabiri A. *Keynes and Wall Street*. *Business History Review*. 2016. No 90. P. 301–328.
16. Keynes J. M. *The general theory of employment, interest and money*. 1936. P. 190. URL : https://www.files.ethz.ch/isn/125515/1366_KeynesTheoryofEmployment.pdf.
17. Hansen A. *Business cycles and national income*. 1922. P. 600. URL : <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.150112>.

References

1. Dimand, R. (1996). *Maynard Keynes: an economist's biography*. *American Journal of Economics and Sociology*. Available at: https://www.academia.edu/32458337/Maynard_Keynes_An_Economists_Biography.
2. Korkut A. Erturk (2008). *Why Keynes' a treatise on money' might have greater relevance*

today his general theory? *METU Development Studies*, 35 (1), 29.

3. Wang, Y. et al. (2010). *Keynesian Multiplier versus velocity of money*, *Physics Procedia*, 3, 1707–1712.

4. Wasik, J. (2013). *Keynes's way to wealth: timeless investment lessons from the great economist*. New York: McGraw-Hill.

5. Smith, R., Zoega, G. (2009). *Keynes, investment, unemployment and expectations*. *International Review of Applied Economics*, 23 (4), 427–444.

6. Bilous, T. (2018). *Dzhon Meynard Keyns – ekonomist i filosof [John Maynard Keynes is an economist and philosopher]*. *Filosofska dumka – Philosophical Thought*, 2, 71–88 [in Ukrainian].

7. Vasyutinskaya, L. (2020). *Keynsianska model rehulivannia ekonomiky: uroky dlia Ukrayiny [Keynesian model of economic regulation: lessons for Ukraine]*. *Derzhava ta rehiony – State and Regions*, 3 (114), 32–35 [in Ukrainian].

8. Rudenko, M., Zhyzhko, N. (2008). *Dzhon Meynard Keyns ta yoho "Zahalna teoriia zainiatosti, vidsootka ta hroshey" [John Maynard Keynes and his "General theory of employment, interest and money"]*. *Visnyk KDPU imeni Mykhaila Ostrohradskoho – Bulletin of the Mykhailo Ostrohradsky State Pedagogical University*, 1 (48), 163–166 [in Ukrainian].

9. Keynes, J. M. (1913). *Indian currency and finance*. London. Available at: <http://pombo.free.fr/keynes1913.pdf>.

10. Keynes, J. M. (1919). *The economic consequences of the peace*. Available at: <https://socialsciences.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/keynes/pdf%26filename%3Dpeace3.pdf>.

11. Moggridge, D.E. (1992). *Maynard Keynes: an economist's biography*, London and New York: Routledge.

12. Keynes, J. M. (1923). *A tract on monetary reform*. London. Available at: <https://delong.typepad.com/keynes-1923-a-tract-on-monetary-reform.pdf>.

13. Keynes, J. M. (1936). *The end of Laissez-Faire*. Available at: <https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/ECON246/John%20Maynard%20Keynes%20Laissez%20faire%201926.pdf>.

14. Keynes, J. M. (1930). *A treatise on money*. Cambridge University Press. Available at: <http://tankona.free.fr/keynescw5.pdf>.

15. Chambers, D., Kabiri, A. (2016). *Keynes and Wall Street*. *Business History Review*, 90, 301–328.

16. Keynes, J. M. (1936). *The general theory of employment, interest, and money*. Available at: https://www.files.ethz.ch/isn/125515/1366_KeynesTheoryofEmployment.pdf.

17. Hansen, A. (1922). *Business cycles and National income*. Available at: <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.150112>.

Стаття надійшла до редакції 5.03.2022.